

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Замашкіна Ольга Дмитрівна

канд. пед. наук, доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Прийнято вважати, що поняття «соціалізація» прийшло з політекономії. Історію виникнення даного поняття пов'язують з ім'ям американського соціолога Ф. Гіддінса, який під соціалізацією розумів підготовку людини до життя в суспільстві. Тільки з середини ХХ ст. соціалізація стає міждисциплінарною областю дослідження. Кожна наука вносить свій доробок у вивчення даного поняття. Необхідно відзначити, що, незважаючи на такий інтерес до проблеми соціалізації з позиції різних наук, серед вчених немає однозначного його розуміння, тому існує велика кількість напрямків і підходів до розкриття його феномену [1, с. 21].

Основоположним для соціологів є інтерпретація процесу соціалізації в роботах А. Капської яка розглядає процес соціалізації як «формування соціально-типових якостей особистості» [2, с.19]. І. Ковчина зауважує, що «соціально-типові якості особистості (людські цінності, мову, правила і норми поведінки) обумовлює суспільство і воно орієнтує людину на набуття саме таких якостей» [3, с.20]. Суспільство, задаючи бажані для нього цінності і напрямки життєдіяльності людей, показує своїм членам конкретні норми і правила поведінки в певній ситуації.

Актуальною вважаємо й точку зору С. Архіпової та Г. Майбороди, які розуміють соціалізацію як двосторонній процес: з одного боку відбувається засвоєння людиною соціального досвіду, цінностей і норм поведінки, а з іншого – людина сама активно відтворює ці взаємозв'язки за рахунок своєї діяльності. На наше переконання, подвійність процесу соціалізації – це спроба знайти баланс між двома підходами до осмислення даного поняття, яке підтверджує значущість впливу навколишнього світу і активності особистості [4, с.42].

На думку Л. Міщик, соціалізація – це розвиток, становлення особистості, формування її свідомості (на основі соціальних цінностей, мови, культури), оволодіння соціальними ролями і досвідом поведінки (стандарт поведінки), оволодіння стилем соціального спілкування і прояв з урахуванням віку, навколишнього середовища і самоактивності особистості [5, с.51]. Вчена, аналізуючи зміст поняття «соціалізація», виділяє в ньому наступні компоненти: світоглядний, соціо-особистісний, культурологічний та емоційно-вольової, які відповідно відповідають за наступні сфери: свідомості, повсякденного самовияву, внутрішньої культури, емоційного благополуччя.

За словником, соціалізація особистості – процес і результат входження індивіда в соціальне середовище, активного засвоєння і творчого відтворення

ним соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в певному суспільстві» [6, с.419.]

О. Безпалько зауважує на тому, що зміна навколишнього середовища і активність особистості справляють істотний вплив на процес входження людини в суспільство [7, с. 34].

Необхідно відзначити, що процес соціалізації дитини починається в сім'ї і дошкільних організаціях. У сім'ї здійснюється первинне знайомство з соціальними нормами життя в суспільстві, закладаються основи соціальних цінностей та ідеалів, до яких прагнутиме зростаюча дитина. В рамках сім'ї дитина отримує уявлення про взаємини між людьми, співвідносить себе з іншими. Цьому сприяють приклад батьків, уклад життя в сім'ї, звички, критерії оцінки добра і зла, справедливого і несправедливого. Через спадкоємність поколінь в сім'ї здійснюється передача національних і культурних традицій. Здійснюючи безперервний зв'язок поколінь, сім'я, зберігаючи традиції минулого, примножуючи позитивні тенденції сучасного суспільства, піклується про майбутнє. У сім'ї забезпечуються біологічні потреби кожного з її членів (потреба в їжі, в теплі), а також соціальні (повага особистості, симпатія, підтримка, визнання, психологічний захист). В установах додаткової освіти дитина потрапляє в світ, де дотримання правил поведінки необхідно для комфортного співіснування дитячого колективу.

У дошкільному віці дитина долучається до культури, загальнолюдських цінностей і вчиться взаємодіяти з навколишнім світом. Активна різнопланова діяльність дитини є запорукою її ефективної соціалізації. І тут можна виділити кілька аспектів.

Перший аспект – це діяльність, яка відповідає наявним можливостям і особистісному досвіду дитини – «зона актуального розвитку», під якою розуміється сукупність знань, умінь і навичок дитини, якими вона володіє на високому рівні в даний момент часу. Другий аспект – це діяльність, яка випереджає розвиток - «зона найближчого розвитку» - рівень розвитку, що досягається дитиною в процесі спілкування з дорослим через рішення задач, котрі знаходяться в зоні її інтелектуальних можливостей.

Слід відзначити той факт, що у дітей дошкільного віку крім діяльності, провідним фактором розвитку є спілкування. На думку В. Лютого, в даний період у дитини відбувається зміна чотирьох видів спілкування:

- ситуативно-особистісне спілкування (від народження до 5 – 6 місяців) – початкова форма спілкування, його відмінна риса – необхідність доброзичливого ставлення дорослих, яке сприймається дитиною як гарантія безпеки;

- ситуативно-ділове спілкування (від 6 місяців до 3-х років) – характеризується тим, що основна діяльність дитини пов'язана з вивченням предметів, їх якостями, формами, можливістю практичного застосування. Дитина спостерігає як дорослі маніпулюють предметами, намагається повторити їх дії.

- поза ситуативно-пізнавальне спілкування (від 3-х до 5-6-ти років, при якому діяльність дитини спрямована на пізнання властивостей предметів, вимагає від дорослих поділитися досвідом, відповідаючи на питання «чому?»).

- поза ситуативно-особистісне спілкування (6 – 7 років), при якому дорослий сприймається дитиною як конкретна особистість, як член суспільства та цікавиться «світом дорослих», задаючи безліч питань про життя, роботу, оточуючий світ [8, с.11].

Розглядаючи питання соціалізації дитини передшкільного віку, необхідно підкреслити, що провідним видом діяльності є гра, яка сприяє емоційному, психічному, вольовому, особистісному розвитку дитини. Граючи, дитина пізнає навколишній світ, засвоює соціальні ролі і моделі поведінки. У міру дорослішання дитини змінюється (ускладняється) характер гри. Так, дитина чотирьох років копіює поведінку дорослих і наслідує їх. В процесі гри вона відтворює сюжети дії (сюжетна гра). До 6-7-ми років у дитини переважає рольова гра, суть якої полягає в розподілі ролей. Вже в ігри семирічних дітей вводяться певні правила.

Необхідно констатувати, що гра сучасного дошкільника принципово відрізняється від ігрової діяльності дитини ще десятиліття назад: з'являються нові сюжети гри, запозичені з мультфільмів, телепередач, комп'ютерних ігор. Героя мультфільму дитина легко зображує, використовуючи прості дії або фрази. Легкість зображення дозволяє використовувати подібний сюжет з мінімальним рівнем розвитку ігрової діяльності. Використання телесюжету в грі зводиться до відтворення побутових подробиць. Захоплення дітей відеоіграми становить серйозний ризик для їхнього психічного розвитку. Слід відзначити той факт, що граючи у відеоігри, дитина занурена в індивідуальну діяльність, а її контакти звужені, а з цим порушується комунікативна сфера, що може привести до соціальної ізоляції, та негативної соціалізації у майбутньому. Також відеоігри ніяким чином не сприяють розвитку творчої уяви дитини та моральній оцінці подій на екрані, особливо, якщо присутні сцени насильства [9].

Дорослі, що дозволяють дитині проводити тривалий час за комп'ютером і самоусуваються від ігрової діяльності з дитиною, тим самим порушують закон розвитку дитини, сформульований Г. Поповичем, суть якого полягає в тому, що становлення внутрішнього світу дитини та її розвитку відбувається у спільній діяльності з дорослим. У процесі спільної діяльності дорослий не нав'язує дитині свої уявлення і цінності, а відкриває дитині нові грані дійсності; дитина вчиться осягати суть речей разом, завдяки діалогу дорослого з дитиною, налаштовуючись на людське сприйняття світу, прагнучі до власної діяльності. Слід підкреслити, що раніше гра розглядалася як окремий етап у привласненні дитиною суспільних відносин. Сучасні батьки прагнуть забезпечити своїй дитині безпроблемне, комфортне існування на більш тривалий термін. Але в результаті ми спостерігаємо тенденцію до інфантилізації підростаючого покоління.

Підкреслимо, що ігрова діяльність обов'язково супроводжується спілкуванням, в процесі якого виникає природна потреба обмінюватися думками і враженнями, узгоджувати свої наміри, сперечатися. Однак, можна

констатувати, що процесу формування комунікації дітей відводиться другорядна роль. У дошкільних установах не передбачено спеціального часу для спілкування дітей, а заняття, спрямовані на розвиток мови дошкільника, не можуть повноцінно замінити вільного спілкування.

Отже, соціалізація дітей передшкільного віку є соціально-педагогічною проблемою. Численні дослідження відомих педагогів і психологів: (Б.Г. Ананьєва, Л.С. Виготського, Д.Б. Ельконіна, Н.В. Корольової, О.Н. Леонтєва, Д.В. Менджеріцької, П.Г. Саморукової, С.Л. Рубинштейна та ін) показали, що творча гра найбільш повно формує особистість дитини і тому є найважливішим засобом виховання, психічного розвитку і соціалізації дітей дошкільного віку.

Цей вид дитячої діяльності можна розглядати з різних позицій, як от: відображення дитиною навколишньої реальності; імпровізація; самостійна діяльність дитини; школа виховання почуттів дошкільнят; засіб інтелектуального розвитку дитини; дієвий засіб корекції порушень; спосіб розвитку дитячої уяви і творчих здібностей; підготовка дитини до дорослого життя; робота дитини над самим собою.

У дошкільнят цей світ являє предметно-розвиваюче середовище, яке забезпечує психологічну захищеність кожної дитини, за допомогою якої формуються знання, вміння, навички, необхідні для повноцінного розвитку особистості, розвивається індивідуальність дітей. Предметно-розвиваюче середовище - це система матеріальних об'єктів діяльності дитини, що функціонально моделює зміст її духовного і фізичного розвитку.

Гра – найбільш доступний для дітей вид діяльності, спосіб переробки отриманих з оточуючого світу знань та відчуттів. В грі яскраво проявляються особливості мислення та уяви дитини, її емоційність, активність, розвивається потреба в спілкуванні. Гра - перша школа громадського виховання дитини, «арифметика соціальних відносин», як охарактеризував її Л.С. Виготський.

Поняття предметно-ігрового середовища розглядається в педагогіці як більш вузька характеристика середовища, як фактор, що направляє і розвиває діяльність дитини. Вона впливає на розвиток особистості в широкому сенсі і на формування у неї більш вузьких якостей, таких як самостійність, активність, спостережливість.

Труднощі, з якими стикаються вихователі: розбіжність вимог, поглядів, підходів до виховання дітей батьків і педагогів; небажання батьків співпрацювати з вихователями в рішенні проблем дитини; зайнятість батьків вирішенням своїх проблем і їх неувага до проблем дитини. Результати анкетування батьків показали, що більше 40% батьків вважають за краще, щоб в дитячому саду був надійний нагляд і догляд, віддають пріоритет розвитку пізнавальної сфери дитини, її підготовці до школи і ставлять на другий план соціально-особистісний розвиток. Для батьків важливіше, щоб дитина у майбутньому вступила до престижної школи.

Розкривши характеристику і значення гри для дітей дошкільного віку необхідно розглянути і найбільш важливі функції гри, запропоновані Т.Ю. Марковою:

- навчальна функція дозволяє вирішити конкретні завдання виховання і навчання, які спрямовані на засвоєння певного програмного матеріалу і правил, яких повинні дотримуватися граючі. Навчальні ігри також важливі для морально-естетичного виховання дітей;

- розважальна функція сприяє підвищенню емоційно-позитивного тону, розвитку рухової активності, збагачує розум дитини несподіваними і яскравими враженнями, створює сприятливе підґрунтя для встановлення емоційного контакту між дорослим і дитиною;

- комунікативна функція полягає в розвитку потреби обмінюватися з однолітками знаннями, вміннями в процесі ігор, спілкуватися з ними і встановлювати на цій основі дружні взаємини, виявляти мовленнєву активність;

- виховна функція допомагає виявити індивідуальні особливості дітей, дозволяє усунути небажані прояви в характері вихованців;

- розвивальна функція полягає в розвитку дитини, корекції того, що в ньому закладено і проявлено;

- релаксаційна функція полягає у відновленні фізичних і духовних сил дитини;

- психологічна функція полягає у розвитку творчих здібностей дітей [10].

Таким чином, протягом дошкільного дитинства форми і види ігор змінюються і ускладнюються. Спочатку це найпростіші маніпуляції з предметами і ознайомлення з їх функціональними можливостями і соціальним призначенням; починаючи з другого року життя - відображення найпростіших побутових сюжетів; і, нарешті, в старшому дошкільному віці - сюжетно-рольові ігри з правилами, розгорнуті гри режисерського типу, самостійні дидактичні ігри.

Приходячи до висновку, що соціалізація дошкільника здійснюється через гру, слід акцентувати увагу на тому моменті, що цей процес починається і відбувається в дитячому саду в ході цілеспрямованого педагогічно організованого виховання.

Тобто, інакше кажучи, «нав'язування» педагогами гри не тільки не створює розвиваючої атмосфери, але і діє негативно на розвиток дитини. Педагогічне керівництво грою є одним з найбільш важливих справ, де проявляється не тільки професіоналізм вихователя, а й відбувається розвиток ініціативи і творчості дошкільнят, а значить і процес соціалізації.

Гра орієнтує дитину на дотримання певних правил дорослого життя. У грі дитина втілює свій погляд, свої уявлення, своє ставлення до тієї події, яка розіграє, моделює через призму своєї свідомості навколишній світ. Дитячий досвід сюжетно-рольових ігор є кроком на шляху до подальшої особистісної самостійності людини

Отже, гра - справжня соціальна практика дитини, її реальне життя в суспільстві однолітків, тому настільки актуальна для дошкільної педагогіки проблема використання гри з метою всебічного розвитку дитини, формування її позитивних особистісних якостей і соціалізації як члена спільноти людей.

Список літератури:

1. Giddings, F. P. The theory of socialisation. 2007. N. Y.,
2. Капська А. Й. Соціально-педагогічна робота з проблемними сім'ями: навч. пос. Тернопіль: Астон, 2010. – 304 с.
3. Ковчина І. М. Теорія і практика підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності: автореф. дис ... д-ра наук: 13.00.04. Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ. 2008., 40 с.
4. Архипова, С. П., Майборода, Г. Я. Компетентнісний підхід до професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: збірник наукових праць. К.; 2013, Івано-Франківськ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, Вип. 7. ч. 1. С. 42–48.
5. Міщик Л.І. Соціальна педагогіка. /Л.І. Міщик/. Запоріжжя: ЗДУ, 1999, 234 с.
6. Соціальна педагогіка: словник-довідник/За заг.ред. Т.Ф.Алексеєнко.– Вінниця: Планер – 2009. –542 с.
7. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. пос. /О.В. Безпалько. - К.: Центр учбової літератури. 2009. – 208 с.
8. Лютий, В.П. Соціальна робота з групами девіантної поведінки: навчальний посібник. К.: Академія праці і соціальних відносин, 2000. – 54 с.
9. Евдокишина О.В. Влияние игровой деятельности на социализацию детей дошкольного возраста. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-igrovoy-deyatelnosti-na-sotsializatsiyu-detey-doshkolnogo-vozrasta>
10. Гра як засіб соціалізації дошкільника. URL: <http://ditsad.com.ua/konsultac/info-d0/konsultac2739.html>